

УДК 631.15:637.5:006

JEL: Q00, Q11, Q12, Q13, M21

Олена Чередніченко

*Національний університет біоресурсів і природокористування
Україна*

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВИРОБНИЦТВА ТА СПОЖИВАННЯ М'ЯСА ТА М'ЯСОПРОДУКТІВ

У статті розглянуто економічні аспекти виробництва й споживання м'яса та м'ясопродуктів в Україні. На основі проведеного аналізу виявлено чинники впливу на виробництво, реалізацію та споживання цієї продукції. Визначено оптимальні обсяги виробництва м'яса та м'ясопродуктів, які дадуть змогу забезпечити потреби населення згідно з нормами раціонального харчування. Окреслено потенційні можливості підвищення якості харчової сировини для одержання додаткових резервів продовольства.

Ключові слова: *виробництво, споживання, повноцінність харчування, якість, м'ясо та м'ясопродукти.*

Елена Чередниченко

*Национальный университет биоресурсов и природопользования
Украина*

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОИЗВОДСТВА И ПОТРЕБЛЕНИЯ МЯСА И МЯСОПРОДУКТОВ

В статье рассматриваются экономические аспекты производства и потребления мяса и мясопродуктов в Украине. На основе проведенного анализа выявлены факторы влияния на производство, реализацию и потребление этой продукции. Определяются оптимальные объемы производства мяса и мясопродуктов, которые позволят обеспечить потребности населения в соответствии с нормами рационального питания. Обозначены потенциальные возможности в области повышения качества пищевого сырья для получения дополнительных резервов продовольствия.

Ключевые слова: *производство, потребление, полноценность питания, качество, мясо и мясопродукты.*

Olena Cherednichenko

*National University of Life and Environmental Sciences
Ukraine*

ECONOMIC ASPECTS OF MANUFACTURE AND CONSUMPTION OF MEAT AND MEAT PRODUCTS

The article deals with the economic aspects of production, as well as consumption of meat and meat products in Ukraine. The purpose of the study is to analyze the state of production, as well as the consumption of meat and meat products in Ukraine, to identify the factors influencing the production, marketing and consumption of these products. The optimal amounts of meat and meat products production are determined, which will enable to meet the needs of the population according to the rules of rational nutrition. The article attracts attention to the problems of the meat products complex of Ukraine, which results in insufficient consumption of the necessary products by the majority of the population of the country, which leads to inconsistencies between production, solvency and the needs of the population. The potential opportunities in the field of improving the quality of food raw materials for obtaining additional food reserves are determined. The development of the meat products complex in Ukraine requires intensification of branches of animal husbandry, the development of the forage base, optimization of the relations between farms with the processing industry of the agroindustrial complex, the improvement of the price mechanism for the formation of the meat resources market and the improvement of the quality and range of meat products.

Key words: *production, consumption, nutritional value, quality, meat and meat products.*

Постановка проблеми. Повноцінність харчування в значній мірі визначає стан здоров'я населення, впливаючи на ріст і фізичний розвиток, працездатність, адаптаційні можливості, захворюваність і тривалість життя. При цьому добре відоме значення м'яса та м'ясопродуктів у забезпеченні потреб населення в енергії та харчових речовинах. Тому необхідне налагодження такого розвитку сільськогосподарського виробництва, яке забезпечувало б відповідність між постачанням цих продуктів і потребами населення.

Зниження якості реалізованої продукції тваринництва, а також зменшення реалізації сільськогосподарськими підприємствами України худоби та птиці, зростання собівартості призвело до втрати потенційних можливостей виробництва дешевого та якісного м'яса. Рівень споживання населенням основних продуктів харчування, і, відповідно, м'яса, нижче науково обґрунтованих норм раціонального харчування. Реалізація потенційних можливостей у сфері підвищення якості харчової сировини могла б дати додаткові резерви продовольства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Агропромислове виробництво, функціонуючи в умовах тотального реформування усіх сфер і галузей діяльності, не має досконалого плану реформування з продуманою послідовністю дій в області законодавчого, організаційного, методологічного й методичного забезпечення. Питанням продовольчої безпеки, виробництва та забезпечення основними продуктами харчування населення країни приділено значну увагу в працях як вітчизняних, так і зарубіжних учених: В. Я. Амбросова [1], В. І. Власова [2], В. Я. Месель-Веселяка [4], Т. Г. Мостенської [5], Б. Й. Пасхавера [8], О. М. Шпичака [12], О. Perekhozhuk, T. Glauben, R. Teuber, M. Grings [13] та ін. Однак, в умовах мінливості ситуації щодо розвитку виробництва м'яса та м'ясопродуктів є широке коло питань, які потребують дальшого вивчення та вирішення.

Мета статті – аналіз стану виробництва, а також споживання м'яса та м'ясопродуктів в Україні, виявлення чинників впливу на виробництво, реалізацію та споживання зазначеної продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стан фізичного розвитку з повноцінністю раціону людини настільки пов'язані, що показники фізичного розвитку можуть служити критерієм для оцінки рівня харчування окремих груп населення. Давно встановленою є залежність між харчуванням і працездатністю людини. Про це може свідчити той факт, що одними з ознак неповноцінного харчового раціону нерідко служить швидка втомлюваність, пасивність, в'ялість і знижена працездатність. Також харчування є одним з найважливіших факторів, які зумовлюють збереження на високому рівні несприйняття людини до інфекційних хвороб. У сучасних умовах рівень споживання населенням основних продуктів харчування, і, відповідно, м'яса, нижче науково обґрунтованих норм раціонального харчування.

Нині особливо складним залишається стан у м'ясному підкомплексі АПК: відбувається постійне скорочення поголів'я основних видів сільськогосподарських тварин, різко знижується продуктивність худоби та птиці, зменшується виробництво м'яса й м'ясопродуктів. Поголів'я на початок 2017 р. було найнижчим з 2010 р. щодо свиней, а щодо ВРХ – найнижчим за всю історію незалежної України. Така ситуація ставить під загрозу продовольчу безпеку та негативно впливає на загальний економічний стан розвитку АПК. У порівнянні з попереднім роком, кількість ВРХ зменшилась на 1,8 %, а свиней – на 5,8 %. Відправною точкою початку дослідження взято 2013 р., наприкінці якого розпочалась стрімка трансформація економічних процесів у країні внаслідок певних попередніх умов (табл. 1).

Таблиця 1

**Поголів'я худоби в усіх категоріях господарств України
(на початок року, тис. гол.)**

Види	2013 р.	2014 р.	2015 ¹ р.	2016 ¹ р.	2017 ¹ р.	2017 р. у % до 2013 р.
Велика рогата худоба	4645,9	4534,0	3884,0	3750,3	3682,3	79,3
у т.ч. корови	2554,3	2508,8	2262,7	2166,6	2108,9	82,6
Свині	7576,7	7922,2	7350,7	7079,0	6669,1	88,0
Вівці та кози	1738,2	1735,2	1371,1	1325,3	1314,8	75,6
Птиця	214070,6	230289,8	213335,7	203986,2	201668,0	94,2

Примітка. ¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [3].

За даними табл. 1, станом на початок 2017 р. у країні порівняно із 2013 р. було менше на 20,7 % голів великої рогатої худоби, на 12 % голів свиней, на 24,4 % голів овець і кіз, на 5,8 % голів птиці. І цей стан у галузі тваринництва не можна прив'язати до складної ситуації в країні через тимчасову втрату контролю над частиною території. Тенденція до зменшення поголів'я сільськогосподарських тварин спостерігається в усіх категоріях господарств.

Головними причинами зменшення поголів'я худоби є збитковість виробництва, спричинена неплатоспроможністю вітчизняних споживачів, незадовільним співвідношенням доходів і витрат виробників, низькою забезпеченістю й дорожнечою кормових ресурсів, вкрай неефективною системою збуту й переробки продукції, а також безпосередньою втратою тварин через хворобу і «психологічний забій». За даними Продовольчої і сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй (FAO) [11], у 2016 р. в Україні загинуло або було знищено через АЧС близько 17 тис. свиней. Деякі власники розпродавали поголів'я, не чекаючи, коли його вразить хвороба.

Продуктивність тварин, головним чином, залежить від рівня їхньої годівлі: розміру, якості й регулярності надходження кормів.

Аналіз витрат кормів усіх видів на виробництво одиниці продукції та з розрахунку на одну умовну голову великої худоби у 2016 р. порівняно із 2013 р. (табл. 2) дає змогу констатувати факт зменшення витрат кормів на 1 ц приросту великої рогатої худоби (на 24,1 %), на 1 ц приросту свиней (на 30,5 %) й на 1 умовну голову великої худоби (на 10,6 %). Хоча в скотарстві спостерігаються коливання цих показників, а у свинарстві – постійне зменшення. Загалом забезпеченість кормами великої худоби й птиці є достатньою, а в свинарстві й для малої худоби відмічаються низькі показники.

Таблиця 2

Витрати кормів на виробництво одиниці продукції та з розрахунку на одну умовну голову великої худоби в сільськогосподарських підприємствах України, ц к. од.

Показники	Корми всіх видів					Концентровані				
	2013 р.	2014 р.	2015 р. ¹	2016 р. ¹	2016 р. у % до 2013 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р. ¹	2016 р. ¹	2016 р. у % до 2013 р.
На 1 ц приросту - ВРХ	11,51	11,93	10,03	9,89	85,9	2,25	2,41	2,11	2,08	92,4
- свиней	6,35	6,28	5,99	4,41	69,5	4,49	4,50	4,35	3,27	72,8
- молока	0,98	0,97	0,96	0,96	98,0	0,15	0,15	0,16	0,16	106,7
На 1 умовну голову ВРХ	30,85	30,53	30,78	27,59	89,4	13,87	14,02	14,71	13,19	95,1

*Примітка.*¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [3].

Оскільки затрати на корми в структурі собівартості продукції тваринництва становлять 40–60 %, то між вартістю кормів і собівартістю продукції є пряма залежність. Останнім часом вартість кормів прив'язана до курсу долара, відповідно дорожчі корми зумовлюють вищу собівартість продукції. У 2016–17 маркетинговому році фуражна пшениця подорожчала порівняно з минулим роком на 12,2 %, фуражний ячмінь – на 4,5 %, а фуражна кукурудза на 6,7 % [14]. Але зростання собівартості за рахунок подорожчання

кормів не можна компенсувати підвищенням цін на м'ясо, оскільки купівельна спроможність населення не зростає в такій же мірі, і споживач відмовляється купувати дорожчий продукт. Унаслідок цього найменш ефективні виробники змушені виходити з бізнесу.

У ринковій економіці визначальним є не виробництво, а можливість реалізації виробленого. Продаючи худобу, господарства намагаються відшкодувати затрати на виробництво м'яса та на виробництво або купівлю кормів, але дорожня кормових ресурсів, а також вище згадані чинники призводять до зниження якості й кількості продукції тваринництва.

Негативним явищем є зниження живої маси реалізованої на м'ясо худоби, що змусило аграрні підприємства продавати тварин, які не досягли оптимальної живої маси. За даними Державної служби статистики України (табл. 3), середня вага однієї голови худоби, що продана на промислову переробку, у 2016 р. зменшилась порівняно з минулим унаслідок гіршої забезпеченості кормами, а також через передчасний забій у зв'язку з побоюванням втратити все через хвороби (АЧС, пташиний грип тощо).

Таблиця 3

Середня вага однієї голови худоби, що продана переробним підприємствам усіма категоріями господарств України, кг

Види	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. у % до 2013 р.
Велика рогата худоба	438	427	439	428	97,7
Свині	109	110	112	112	102,8
Вівці та кози	44	29	32	32	72,7

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [3].

Аналізуючи динаміку показників реалізації сільськогосподарськими підприємствами України худоби, виявлено їхнє зменшення порівняно із 2013 р. – великої рогатої худоби на 2,3 %, овець і кіз на 27,3 %; середня вага свиней зросла на 3 кг. У цілому відбувається зростання собівартості й зниження якості реалізованої продукції, що призводить до втрати потенційних можливостей виробництва дешевого та якісного м'яса.

Ринкові відносини поставили сільськогосподарських виробників у такі умови, за яких ефективне функціонування підприємств багато в чому визначається налагодженою системою виробництва продукції, її промислової переробки та дальшої реалізації якісних продовольчих й інших товарів. Специфіка сучасного стану ринку в Україні змушує сільськогосподарські підприємства виконувати невластиві їм функції переробки та роздрібною реалізації власної продукції, що не завжди є можливим.

Постачальники сировини віддають перевагу альтернативним каналам збуту худоби (табл. 4), де вони можуть одержувати готівку: продовольчим ринкам, посередникам, власній фірмовій мережі. Частина м'ясної продукції направляють на бартер, що дозволяє частково вирішувати проблему неплатежів, характерну для взаємовідносин сільськогосподарських товаровиробників із заготівельниками. Лише 23 % м'яса реалізують

переробним підприємствам, унаслідок цього заводи працюють набагато нижче межі завантаженості потужностей, що призводить до непотрібного збільшення прямих витрат. За оцінками профільної асоціації «Укрм'ясо» [6], завантаженість великих підприємств становила близько 70–75 %, інших – не більше 50 %, при цьому за останній рік спостерігалось зниження завантаженості потужностей. На біржовому ринку попит на м'ясо зовсім відсутній.

Таблиця 4

Структура реалізації худоби та птиці сільськогосподарськими підприємствами України, %

Канали реалізації	2013 р.	2014 р.	2015 р.	+/- 2015 р. до 2013 р.
Переробним підприємствам	23,9	23,5	23,0	-0,9
На ринку	6,6	7,4	6,6	-
Населенню в рахунок оплати праці та пайовикам у рахунок орендної плати	0,6	0,3	0,2	-0,4
За іншими напрямками	68,9	68,8	70,2	+0,3

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [9].

Найвні канали реалізації продукції не виконують функцію узгодження попиту й пропозиції та встановлення репрезентативних ринкових цін, які стали б надійним засобом забезпечення руху продукції. Водночас підприємства-посередники своєю діяльністю призводять до цінового диспаритету й «вимивання» фінансових ресурсів у сільськогосподарських товаровиробників, адже не враховують інтереси сільгоспвиробників і націлені лише на максимізацію власних прибутків.

Зниження обсягу виробництва м'яса відбулося через зменшення поголів'я, зниження середньої ваги реалізованих на забій та одержаних середньодобових приростів сільськогосподарських тварин (табл. 5).

Таблиця 5

Виробництво м'яса за видами в господарствах України всіх категорій у забійній масі, тис. т

Види м'яса	2013 р.	2014 р.	2015 р. ¹	2016 р. ¹	2016 р. у % до 2013 р.
Усього	2389,4	2359,6	2322,6	2323,6	97,3
Яловичина і телятина	427,8	412,7	384,0	375,6	87,8
Свинина	748,3	742,6	759,7	747,6	99,9
Баранина і козлятина	18,7	14,4	13,7	13,4	71,7
М'ясо птиці	1168,3	1164,7	1143,7	1166,8	100
М'ясо кролів	14,2	13,4	13,3	12,2	85,9
Конина	12,1	11,8	8,2	8,0	66,1

*Примітка.*¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [3].

Аналіз даних табл. 5 показав, що найбільших змін у 2016 р. порівняно з 2013 р. зазнало виробництво конини – зменшилось майже на 34 %, баранини та козлятини – на 28,3 %, м'яса кролів – на 14 %, яловичини й телятини – на 12,2 %. Левову частку цих видів м'яса постачають господарства населення.

Показники виробництва свинини та м'яса птиці майже не змінилися. У цілому обсяг виробництва м'яса в господарствах усіх категорій зменшився лише на 2,7 %. На фоні зменшення поголів'я це лише підтверджує попередні висновки.

Істотний спад виробництва яловичини зумовлений відсутністю зважених еквівалентних стосунків у процесі обміну між скотарством, переробними та обслуговувальними галузями. Собівартість вирощування 1 ц приросту ВРХ у сільськогосподарських підприємствах перевищує середню ціну реалізації в 3–4 рази, відповідно виробництво яловичини стає збитковим. При цьому переробні підприємства, закупаючи сировину (яловичину в живій вазі) за низькою ціною, реалізують готову продукцію за ціною, яка відшкодовує всі затрати на її виробництво, і є рентабельними. Отже, основна маса витрат припадає на сільськогосподарське виробництво, а вся маса прибутку лишається на кінцевих стадіях виробництва та реалізації продукції, що відображається на рівні рентабельності виробництва. У результаті це привело до того, що переробні підприємства втрачають свої сировинні зони й не можуть повністю забезпечити свої виробничі потужності, а також до виникнення невеликих переробних підприємств, що в цілому економічно не виправдано, потребує значних капітальних вкладень і призводить до втрат деяких видів цінної побічної сировини. Тому, щоб продукції тваринництва було більше, потрібно заплатити за неї виробникові стільки, скільки необхідно для відшкодування витрат на її виробництво. Але зараз у селян є багато причин продавати свою продукцію альтернативними шляхами.

Складовими частинами рентабельності агропромислового комплексу є не тільки організація раціонального виробництва продукції, її промислової переробки, але й її реалізація за цінами, які забезпечують відшкодування виробничих витрат й одержання достатнього прибутку. При цьому виробничі відносини між товаровиробниками й споживачами продукції повинні будуватися з урахуванням попиту та пропозиції, конкуренції, а також інтересів покупця. Що стосується тваринницької продукції, то на сучасний момент вона збиткова, якщо розглядати її як сировину.

Незалежно від фінансової ситуації в сільськогосподарських підприємствах вирішальним чинником рентабельності є, поряд із здібностями керівництва, ціна продукції. Якби ціни зросли, це означало б перетікання прибутків від переробників до сільськогосподарських підприємств. Узагалі переробні підприємства мають великий стимул для підвищення закупівельних цін і своєчасного розрахунку із селянами, тому що лише так можна значно збільшити завантаженість потужностей і тим самим підвищити прибутки. Є також ефект масштабності, а це означає, що збільшення поголів'я тварин є реальним шляхом для покращення ситуації з прибутками на підприємствах.

Виробництво м'яса в Україні в більшості випадків є збитковим і компенсується виробництвом зернових чи олійних. Збитковість виробництва яловичини в Україні за 2015 р. становила 17,9 %. Виробництво свинини за останні роки демонструє тенденцію до збільшення. Однак ця тенденція

пов'язана не із нарощенням споживання та збільшенням експорту, а із збитковістю виробництва та погіршенням епізоотичної ситуації в країні. Також спостерігається істотне скорочення обсягу імпорту протягом минулих двох років, що пов'язано із збільшенням пропозиції на внутрішньому ринку та девальвацією гривні. М'ясо птиці чи не єдина галузь у тваринництві, яка демонструє розвиток. Попит на продукцію вищий за рахунок нижчої ціни, порівняно зі свининою та яловичиною. Вартість курятини за останні роки збільшилась майже вдвічі, що було зумовлено ростом виробничих ресурсів, збільшенням попиту та висхідним ціновим трендом на суміжних ринках м'ясної продукції.

У цілому в м'ясопродуктовому підкомплексі країни склалася ситуація, коли товаровиробник не може продати свою продукцію за цінами, що компенсують витрати на її виробництво. У зв'язку із цим скорочення виробництва у тваринницьких галузях, підкорюючись законам ринку, має об'єктивну основу.

Виробництво скорочуватиметься доти, поки попит і пропозиція не урівноважаться в позиції, де ціна реалізації, як мінімум, відшкодуватиме витрати товаровиробника й забезпечуватиме середню норму прибутку.

Кризовий стан галузей тваринництва та зменшення обсягу виробництва продукції призводить до значного погіршення показників харчової промисловості. Усе це призвело до скорочення виробництва та особистого споживання м'яса та м'ясопродуктів (табл. 6, 7).

Таблиця 6

Виробництво м'яса та м'ясопродуктів на одну особу, кг

Види м'яса	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. у % до 2013 р.
М'ясо (у забійній вазі)	53	55	54	54	101,9
М'ясо великої рогатої худоби свіже чи охолоджене	1,4	1,3	1,2	1,2	85,7
М'ясо великої рогатої худоби заморожене	0,6	0,4	0,5	0,3	50,0
М'ясо свиней свіже чи охолоджене	4,9	6,0	6,0	5,4	110,2
М'ясо свиней заморожене	0,2	0,3	0,4	0,3	150,0
М'ясо свійської птиці свіже чи охолоджене	17,1	16,5	16,6	15,5	90,6
М'ясо свійської птиці заморожене	3,1	3,7	4,2	5,1	164,5
Ковбасні вироби	6,5	6,2	5,5	5,0	76,9

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [3].

Порівняно із 2013 р. у 2016 р. спостерігається істотне зменшення виробництва м'яса великої рогатої худоби та ковбасних виробів і збільшення м'яса птиці та свинини на душу населення. Але навіть покращення показників у свинарстві й птахівництві не можуть бути надто оптимістичними, оскільки є значний вплив скорочення чисельності населення в країні за аналізований період на 9,4 %: із 45,6 млн чоловік до 42,8 млн чоловік.

З розрахунку на душу населення за період 2013–2016 рр. споживання м'яса

та м'ясопродуктів зменшилося на 8,4 %, або на 4,7 кг, й у 2016 р. становило щодо яловичини й телятини – 7,7 кг (менше на 1,5 кг проти 2013 р.), щодо свинини – 19,4 кг (менше на 2,1 кг).

Таблиця 7

Споживання м'яса та м'ясопродуктів на душу населення, кг

Види м'яса	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. у % до 2013 р.
Яловичина і телятина	9,2	9,1	8,2	7,7	83,7
Свинина	21,5	19,8	18,1	19,4	90,2
М'ясо птиці	24,4	24,3	24,2	23,7	97,1
Інші види м'яса	1,0	0,9	0,9	0,6	60,0
Всього	56,1	54,1	51,4	51,4	91,6

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [3].

Середньодобове споживання населенням основних мікро- та макроелементів у складі продуктів харчування з розрахунку на одну особу у 2016 р. становило близько 2799 ккал, з яких на продукти тваринного походження припадало 791 ккал або 28,3 %. При цьому споживання м'яса та м'ясопродуктів становило 51,4 кг, тоді як мінімальна норма дорівнює 52 кг, а раціональна згідно з фізіологічно обґрунтованими параметрами харчування, без урахування окремих медичних застережень, має бути не менше 80–84 кг за рік на одну особу, у тому числі 36 кг яловичини й телятини. Фактично спостерігається критична нестача цього виду м'яса – лише 7,7 кг, тобто в 4,7 рази менше за необхідну норму [7].

У розвинутих країнах світу, за даними Світової продовольчої організації ООН (FAO), означений показник у середньому досягає рівня 76 кг м'яса та м'ясопродуктів за рік на одну особу, а в окремих з них – США, Австралії, Новій Зеландії та Іспанії – споживають більше 100 кг [11].

Зниження обсягу виробництва збільшує продуктовий дефіцит, що у свою чергу призводить до зростання роздрібних цін.

Є думка, що високий рівень витрат на виробництво м'яса та його збитковість – провина товаровиробника, як наслідок низької продуктивності тварин, але це не зовсім так. Зазначені процеси відбуваються не лише з вини аграрників, бо сучасні економічні умови функціонування підприємств спричинили погіршення господарювання в рослинництві, комбікормовій, машинобудівній та інших сферах, пов'язаних із тваринництвом, що справляє на останнє безпосередній негативний вплив. Є й проблеми макроекономічного рівня, зокрема низька купівельна спроможність населення тощо, вплинути на які не можуть аграрні товаровиробники. Вони опинилися в такому становищі, коли, з одного боку, неминучі високі витрати виробництва, а з іншого – непередбачувано низькі ціни реалізації виробленої продукції. Ураховуючи ціни на продукти харчування (табл. 8) та доходи населення, можна зробити висновок про прямий взаємозв'язок усіх зазначених показників.

Найбільше зросли ціни на м'ясо птиці (+82,4 %), залишаючись найнижчими серед усього асортименту. У цілому вартість м'яса вже досягла

межі купівельної спроможності населення. Українці витрачають на продукти харчування близько 55 % своїх доходів. Цього року експерти прогнозують зростання цін на яловичину, свинину та курятину [15].

Таблиця 8

Середні ціни на м'ясо та м'ясопродукти (у грудні відповідного року, грн/кг)

Назва товару	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. у % до 2013 р.
Яловичина	30,67	34,22	40,82	49,98	163,0
Свинина	30,24	38,08	44,86	47,42	156,8
Птиця	17,77	23,80	30,35	32,41	182,4
Вироби ковбасні варені, сосиски, сардельки	33,11	40,80	49,72	53,83	162,6
Ковбаси напівкопчені	43,59	55,97	68,30	70,90	162,7

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [3].

Зниження купівельної спроможності українців через девальвацію гривні, тимчасова зупинка деяких підприємств з огляду на високу вартість сировини (наприклад, частину сировини для виробництва доводиться імпортувати), зникнення з ринку кримських і частини донбаських підприємств негативно впливають на ринок. Ціни будуть зростати через зменшення пропозиції та збільшення собівартості у зв'язку з подорожчанням кормів, енергоносіїв, зростанням зарплат.

Попит на м'ясну продукцію харчової промисловості зменшується внаслідок скорочення доходів населення, а це, у свою чергу, призводить до скорочення виробництва.

Центральною фігурою ринку є споживач – підприємства виробляють товари лише в разі наявності можливості вигідно їх продати. Товаровиробник не може тривалий час виробляти збиткову продукцію.

Грошові доходи населення не дозволяють підвищити зазначені вище показники до належного рівня. В умовах сучасного стану економіки та виробництва розмір прожиткового мінімуму з 01.05.2017 р. встановлено на рівні 1624 грн, а фактичний мінімальний розмір пенсії за віком і заробітної плати встановлено відповідно 1312 грн і 3200 грн. (табл. 9).

Таблиця 9

Розмір прожиткового мінімуму, фактичної мінімальної пенсії за віком і заробітної плати (з розрахунку на одну людину)

Початок дії	Розмір на місяць, грн				
	прожитково-го мінімуму	мінімальної пенсії за віком	% до прожиткового мінімуму	мінімальної заробітної плати	% до прожиткового-го мінімуму
01.01.13 р.	1108	894	80,7	1147	103,5
01.12.13 р.	1176	949	80,7	1218	103,6
01.09.15 р.	1330	1074	80,8	1378	103,6
01.05.16 р.	1399	1130	80,8	1450	103,7
01.12.16 р.	1544	1247	80,8	1600	103,6
01.01.17 р.	1544	1247	80,8	3200	207,3
01.05.17 р.	1624	1312	80,8	3200	197,0

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [3].

Аналіз даних табл. 9 показав, що протягом 2013–2017 рр. фактичний розмір мінімальної пенсії за віком не досягав норми прожиткового мінімуму й становив близько 80,7 %. За даними Пенсійного фонду України, на початок 2017 р. було майже 12 млн пенсіонерів, практично половина з них – 5,6 млн осіб – одержують мінімальну пенсію.

Розмір мінімальної заробітної плати до 2017 р. незначно перевищував цю норму на 3,6 %, наразі спостерігається перевищення вдвічі. Але з вирахуванням податків і єдиного соціального внеску розмір мінімальної заробітної плати становить 2500 грн, отже, це значно погіршує розрахункові показники.

За розрахунками Міністерства соціальної політики України, справжній прожитковий мінімум для різних груп населення перевищує офіційний, отже, все це свідчить про погіршення купівельної спроможності українців. Оскільки м'ясо та м'ясопродукти не є харчовими продуктами найпершої необхідності й перебувають не в дешевому ціновому сегменті, то на фоні зниження доходів саме від цих продуктів відмовляються в першу чергу, особливо від ковбасних виробів. Така ситуація ґрунтується як на статистичному підтексті (зняття з обліку в статистиці виробників Криму й окремих районів Донецької та Луганської областей), так і на природному скороченні як результаті зниження попиту на продукцію галузі.

У 2016 р. рівень інфляції відчутно зменшився, але залишається значним. Ціни на сільськогосподарську продукцію зросли менше, ніж витрати виробництва, тобто проблема паритету цін придбання та реалізації залишається. Але при цьому слід урахувати вимоги головного цінового паритету – узгодження інтересів виробників і споживачів продукції продовольчого комплексу. Цінова політика повинна забезпечити зростання попиту й споживання на продовольчому ринку. На жаль, кризова ситуація 2014–2015 рр. викликала зворотну тенденцію. Інфляційний вибух цих років зменшив реальну заробітну плату на чверть, пенсію – на третину. Результат – падіння рівня продовольчого споживання.

Ще однією тенденцією є перерозподіл виробництва між продуктами м'ясоперероблення різного ступеня якості. Переважає продукція, яка перебуває в доступнішому ціновому сегменті, що ще раз підтверджує низьку купівельну спроможність населення.

Для балансових розрахунків виробництва в країні основних продуктів харчування використовують норми раціонального харчування, згідно з якими для повного задоволення потреб населення в енергії та основних харчових речовинах у середньому на одну людину необхідно споживати, кг/рік: м'ясопродуктів – 55,8, зокрема яловичини – 14, баранини – 4, свинини – 8, субпродуктів та іншого м'яса – 4, птиці домашньої – 12, сала – 1, ковбасних виробів – 9 [6].

Ураховуючи норми раціонального харчування й кількість населення країни, можна визначити оптимальні обсяги виробництва м'яса та м'ясопродуктів, зокрема яловичини – 600 тис. т, свинини – 340 тис. т, баранини

– 170 тис. т, м'яса птиці – 510 тис. т, ковбасних виробів – 380 тис. т. Загалом мінімальний обсяг виробництва м'ясної продукції повинен бути 2400 тис. т. Це саме ті мінімальні показники, які дадуть змогу забезпечити потреби населення в м'ясі та м'ясних продуктах згідно з нормами раціонального харчування. А той факт, що споживання м'яса в країні зростає, коли зростає економіка, є аксіомою і не потребує доказів.

За загального зниження платоспроможного попиту населення відбувається заміна м'ясної продукції дешевшою, хоч це не завжди якісно забезпечує оптимальні потреби в енергії та харчових речовинах. Значна частина населення України перебуває в скрутному матеріальному становищі, що впливає на обсяг споживання м'яса та м'ясопродуктів, тобто кількість потенційних споживачів постійно зменшується. Це призводить до невідповідності між виробництвом, платоспроможністю та потребами населення.

Розвиток м'ясопродуктового комплексу України потребує науково обґрунтованого регулювання ринку продуктів споживання, скорочення витрат виробництва. Особлива роль належить ціновому регулюванню, яке має сприяти виробництву необхідної кількості продуктів відповідно до раціональних норм споживання та захищати вітчизняних товаровиробників від насичення ринку імпортною продукцією. На особливу увагу заслуговує питання державного регулювання ринку яловичини, спрямоване на заохочення фермерів займатися її виробництвом і входити на ринок. Важливо розвивати виробничі зв'язки тваринницьких комплексів з переробними підприємствами, підприємствами торгівлі, які б поєднували оптову й роздрібну торгівлю, банками, вітчизняними та іноземними інвесторами, що дало б змогу забезпечувати їхній збалансований розвиток. Створення ефективного переробного сектора є також необхідною умовою для ефективного конкурентоспроможного сільського господарства. У розвинених країнах функції державного регулювання спрямовані на стимулювання виробництва продукції скотарства, повне забезпечення нею потреб населення та розширення її експорту.

Висновки. Відповідно можна зробити таке узагальнення про споживання населенням країни харчових продуктів. У результаті девальвації гривні відбувається зниження купівельної спроможності, ріст собівартості виробництва м'яса та м'ясопродуктів (подорожчання імпортних складників, кредитних ресурсів та ін.), зміна дистрибуції та асортименту, ріст цін і зменшення пропозиції. Як наслідок, відбувається збільшення споживання господарствами населення власної тваринницької продукції та скорочення промислового виробництва, неефективно використовуються потужності м'ясопереробних підприємств, найстабільнішим залишиться виробництво в підприємствах із замкнутим циклом, які займаються тваринництвом, переробкою та збутом.

Нові можливості задоволення потреб населення в м'ясних продуктах з'явилися після розробки технологій виготовлення заміників м'яса з рослинних білків, таких як соя. Але в основі харчування населення завжди

будуть традиційні продукти тваринного походження, задовольнити попит на які можливо за інтенсивного розвитку сільськогосподарського виробництва. Тому збільшення виробництва м'яса як одного із цінних і поживних продуктів, покращення його якості, зниження собівартості є важливим завданням агропромислового комплексу України. Це можливо в разі інтенсифікації галузей тваринництва, розвитку кормової бази, оптимізації взаємовідносин господарств із переробною промисловістю АПК, удосконалення цінового механізму формування ринку м'ясних ресурсів і покращенні якості й асортименту м'ясної продукції.

Список використаних джерел

1. Амбросов В. Я. Ринок і стратегія розвитку сільськогосподарських підприємств / В. Я. Амбросов // Економіка АПК. – 2013. – № 10. – С. 72–79.
2. Власов В. Синопис сільськогосподарських проблем у світі і складники продовольчої безпеки / В. Власов, М. Лисак // Вісник Національної академії наук України. – 2011. – № 2. – С. 37–48.
3. Офіційний сайт Державної служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Месель-Веселяк В. Я. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України / В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров // Економіка АПК. – 2016. – № 6. – С. 37–49.
5. Мостенська Т. Г. Фізична достатність харчових продуктів як чинник забезпечення продовольчої безпеки / Т. Г. Мостенська // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – 2014. – Т. 20, № 5. – С. 87–97.
6. Веб-сайт ділового інтернет-видання Волині «Конкурент». Наскільки подорожчають ковбасні вироби в 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://konkurent.in.ua/news/volin/2746>.
7. Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах та енергії [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 272 від 18.11.1999 р. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0834-99.
8. Пасхавер Б. Й. Тенденції та проблеми національного продовольчого споживання / Б. Й. Пасхавер // Економіка АПК. – 2014. – № 10. – С. 5–13.
9. Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами за 2015 р. : стат. бюлетень – К. : Держслужба статистики України. – 2016. – 109 с.
10. Статистичний щорічник України за 2015 р. / відп. за вип. О. Е. Остапчук. – К. : Держслужба статистики України, 2016. – 575 с.
11. Статистичні дані FAO [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fao.org/index_en.htm.
12. Шпичак О. М. Проблеми ємності внутрішнього споживчого ринку сільськогосподарської продукції та продовольства в Україні у контексті купівельної спроможності населення / О. М. Шпичак, О. В. Боднар // Економіка АПК. – 2013. – № 6. – С. 5–13.

13. Regional-Level Analysis of Oligopsony Power in the Ukrainian Dairy Industry / O. Perekhozhuk, T. Glauben, R. Teuber, M. Grings // *Canadian journal of agricultural economics*. – 2015. – Vol. 63(1). – Pp. 43–76.

14. Офіційний сайт ТОВ «Інформаційне агентство Інфоіндустрія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://infoindustria.com.ua>.

15. На яке м'ясо ціни змінюватимуться найменше, розповів експерт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://expres.ua/news/2017/05/14/242491-yake-myaso-ciny-zminyuvatymutsya-naumenshe-rozpoviv-ekspert>.

References

1. Ambrosov, V. Ia. (2013), Market and strategy for the development of agricultural enterprises. *Ekonomika APK*, no. 10, pp. 72–79.

2. Vlasov, V. (2011), Synopsis of agricultural problems in the world and components of food security. *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, no. 2, pp. 37–48.

3. The official site of State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

4. Mesel-Veselyak, V. Ia. (2016), Strategic directions of development of agrarian sector of economy of Ukraine. *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 37–49.

5. Mostenska, T. G. (2014), Physical sufficiency of food products as a factor in food security. *Scientific papers of the National University of Food Technologies*, vol. 20, no. 5, pp. 87–97.

6. Web site of Internet-edition of Volyn «Konkurent». How much sausages will rise in price in 2016?, available at: <http://konkurent.in.ua/news/volin/2746>.

7. Ministry of Health of Ukraine (1999), On Approval of the Norms of Physiological Needs of the Population of Ukraine in the Basic Nutrients and Energy, available at: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0834-99.

8. Paskhaver, B. Y. (2014), Trends and problems of national food consumption. *Ekonomika APK*, no. 10, pp. 5–13.

9. State Statistics Service of Ukraine (2016), Realizatsiia produktsii silskohospodarskymy pidpriemstvamy za 2015 r. Statystychnyi biuleten [Realization of production by agricultural enterprises for 2015. Statistical bulletin], State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

10. Ostapchuk, O. ed. (2016), Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2015 r. [Statistical Yearbook of Ukraine for 2015], State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

11. The official site of Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), available at: http://www.fao.org/index_en.htm.

12. Shpichak, O. M. (2013), Problems of capacity of the domestic consumer market of agricultural products and foodstuffs in Ukraine in the context of purchasing power of the population. *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 5–13.

13. Perekhozhuk, O., Glauben, T., Teuber, R. and Grings, M. (2015), Regional-

Level Analysis of Oligopsony Power in the Ukrainian Dairy Industry. *Canadian Journal of Agricultural Economics*, vol. 63, is. 1, pp. 43–76. <https://doi.org/10.1111/cjag.12037>.

14. The official site of the Information Industry Inforindustria Ltd, available at: <http://infoindustria.com.ua>.

15. At what meat the price will change the least, said the expert, available at: <http://expres.ua/news/2017/05/14/242491-yake-myaso-ciny-zminyuvatymutsya-naymenshe-rozpoviv-ekspert>.

How to cite this article? Як цитувати цю статтю?

Стиль – ДСТУ:

Чередніченко О. Економічні аспекти виробництва та споживання м'яса та м'ясопродуктів [Електронний ресурс] / О. Чередніченко // *Agricultural and Resource Economics : International Scientific E-Journal*. – 2017. – Vol. 3. – No. 3. – Pp. 130–144. – Mode of access : www.are-journal.com.

Style – Harvard:

Cherednichenko, O. (2017), Economic aspects of manufacture and consumption of meat and meat products. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol. 3, no. 3, pp. 130–144, available at: www.are-journal.com.